

אלול התשס"ח

בס"ד

נסיון להבנת מבנה הפרשה לפרשת כי-תצא

5. רש"י על דברים כ"ב י"ב על פי הספרי והגמרא ביבמות

"גדילים תעשה לך – אף מן הכלאים, לכך סמכן הכתוב"
וכן מסמיכות הכתוב של איסור "לא יקח איש את אשת
אביו" לאיסור חיתון של ממזר למדו חז"ל כמו שמביא
רש"י:

6. רש"י על דברים כ"ג א'

"ולסמוך לה לא יבוא ממזר ללמד שאין ממזר אלא מחייבי
כריתות וק"ו מחייבי מיתות ב"ד שאין בעריות מיתת ב"ד
שאינן בה כרת"

אבל כמובן נשאלת השאלה במובן הרחב יותר ביחס למבנה
הכללי של הפרשה.

בשיעור ננסה להסביר זאת באמצעות ניתוח המבנה הכללי
של הנאום המרכזי בספר דברים, וכן, ננסה לבחון אפשרות
של הקבלה בין המצוות שבפרשתנו לבין עשרת הדיברות.

אנו ננסה לעשות זאת בעקבות רד"צ הופמן וחר"מ ברויאר.

מהותו של ספר דברים:

לפני שננסה לענות על השאלה שהצגנו, ברצוננו להציג שאלה
נוספת: מהו ספר דברים?

התשובה השגורה בפי כול היא שספר דברים מהווה חזרה
וסיכום של ארבעת הספרים הקודמים, כמו שמעיד עליו שמו
השני, "משנה תורה".

אך האם כך הם פני הדברים?

סיכום החזרות על מה שנאמר בארבעת החומשים הקודמים
יראה כי רק חלק קטן מארבעת החומשים חוזר על עצמו
בספר דברים:

7. על מה חוזר "משנה תורה" – ספר דברים

ספר בראשי ת	בריאת ובחירת ה' ישראל	העולם בעם	כמעט שאינו מוזכר כלל בספר דברים
ספר שמות	יציאת והמסע להר סיני, קבלת תורה ובניית המשכן	מצרים	נזכרים מעט פרטים על יציאת מצרים בספר דברים, אך אין בו כל אזכור של המשכן, שפרשיותיו הן חלק נכבד בספר שמות
ספר ויקרא	דיני המצוות שנועדו להפוך את עם ישראל ל"יעם קדוש"	הקרבת המצוות שנועדו להפוך את עם ישראל ל"יעם קדוש"	כמעט שאין מוזכר דבר ממנו בספר דברים
ספר במדבר	מסעות ישראל, והמשכן במרכזו, מהר סיני עד ערבות מואב	מחנה ישראל, והמשכן במרכזו, מהר סיני עד ערבות מואב	רוב הסיפורים מוזכרים, אך כמעט כל המצוות אינן נזכרות

מצוות, מצוות ומצוות - מכל הסוגים ובכל הנושאים.

זה בהחלט יכול להיות סיכום של פרשת כי-תצא.

ונשאלת השאלה מדוע דווקא בנקודה זו של ספר דברים אנו
מוצאים ריכוז כזה של מצוות?

כמו כן נשאלת השאלה מהו המבנה הפנימי של פרשת כי
תצא, או ליתר דיוק מה הקשר בין המצוות השונות
המפורטות בפרשת כי תצא.

ראבי"ע בפרושו לפרשת משפטים עמד על השאלה של סדר
המצוות ואמר:

1. ראבי"ע על שמות כ"א ב'

"אומר לך כלל לפני שאחל לפרש. כי כל משפט או מצוה כל
אחד עומד בפני עצמו. ואם יכולנו למצוא טעם למה דבק זה
המשפט אל זה או זאת המצוה נדבק בכל יכולתנו ואם לא
יכולנו נחשוב כי החסרון בא מחוסר דעתנו"

כלומר על פי ראבי"ע הרי שיש עלינו להשתדל ולמצוא את
המבנה הפנימי של פרשיות התורה, כולל הפרשות המונות
מצוות. והדבר נכון כמובן גם ביחס לפרשת כי תצא.

אנו כמובן גם מכירים את הדרש שמביא רש"י על סמיכות
הפרשיות של אשת יפת תואר, בו אהובה ובן השנואה, ובן
סורר ומורה המופיעות בתחילת הפרשה:

2. רש"י על דברים כ' י"א

"אבל אם נשאה סופו להיות שונאה שנאמר אחריו כי
תהינה לאיש שתי נשים אחת אהובה ואחת שנואה ... וסופו
להוליד ממנה בן סורר ומורה לכך נסמכו פרשיות הללו."

וכן סמיכות הפרשיות של בן סורר ומורה ואיסור הלנת מי
שנתלה ע"י בית דין:

3. רש"י על דברים כ"א כ"ב

"וכי יהיה באיש חטא משפט מות- סמיכות הפרשיות מגיד
שאם חסים עליו אביו ואמו סוף שיצא לתרבות רעה ויתחייב
מיתה בב"ד"

וכן סמיכות הפרשיות של שילוח הקן לחיוב לשים מעקה:

4. רש"י על דברים כ"ב ח'

"כי תבנה בית חדש – אם קיימת מצות שילוח הקן סופך
לבנות בית חדש ותקיים מצות מעקה שמצוה גוררת מצוה
ותגיע לכרם ושדה ולבגדים נאים לכך נסמכו פרשיות הללו"

ואף הלכות לומדים חז"ל מסמיכות הפרשיות בפרשתנו כמו
למשל מהסמיכות של מצות ציצית לאיסור כלאים, לומדים
חז"ל כמו שמביא רש"י:

"שמע ישראל את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם היום ולמדתם אתם ושמרתם לעשותם"
 כבר בפתיחת הנאום מזכיר משה שהנאום כולל **חוקים ומשפטים** שעל בני ישראל לשמור כשיכנסו לארץ.

נחיצותו של נאום זה מובנת: משה עומד למות, בני ישראל עומדים להיכנס לארץ, וזאת ההזדמנות האחרונה שלו להדריך אותם במצוות שעליהם לשמור כשיכנסו לארץ.

אבל משה אינו מתחיל את נאומו בחוקים ובמשפטים עצמם. תחת זאת הוא חוזר ומספר על מעמד הר סיני.

תחילה הוא מסביר מדוע מחויבים בני ישראל בשמירת המצוות:

12. דברים ה'; ב'-ג'

"ה' א-להינו כרת עמנו ברית בחרב לא [רק] את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת כי אתנו אנחנו אלה פה היום כלנו חיים"

אך יש גם סיבה נוספת לאזכור מעמד הר סיני ועשרת הדיברות כאן:

משה רוצה לומר שהחוקים והמשפטים שיובאו להלן הם חלק אינטגרלי מהברית עם ה', כמו עשרת הדיברות.

כפי שהוא ממשיך ומספר:

13. דברים ה' י"ט-כ"ד

"ויהי כשמעכם את הקול מתוך החשך וההר בער באש ותקרבון אלי... ותאמרו... ועתה למה נמות... קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה' א-להינו ואת תדבר אלינו..."
 כלומר, אלמלא מוראם של בני ישראל הם היו שומעים מצוות נוספות מפי ה', כמו ש"שמעו" את הדיברות את שתי הדברות הראשונות!

אלא שה' קיבל את בקשתם של בני ישראל (דברים ה'; כד-כז):

"וישמע ה' את קול דבריכם... ויאמר ה' אלי... לך אמר להם שובו לכם לאהליכם, ואתה פה עמד עמדי ואדברה אליך את כל המצוה והחקים והמשפטים אשר תלמדם ועשו בארץ..."

פסוקים אלה הם המפתח להבנת ספר דברים:

נאומו של משה מכיל, בעצם, אותן מצוות שאמורות היו להינתן לעם במעמד הר סיני!

ולמעשה הבנה זאת נובעת מהפסוק הפותח את גוף הנאום:

14. דברים ו'; א

"וזאת המצוה החקים והמשפטים אשר צוה ה' א-להיכם ללמד אתכם לעשות בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה"
 כלומר:

ה' אמר למשה להשאר על ההר ולשמוע את המצוות, החוקים והמשפטים (ה'; כז), וכעת מלמד משה את העם את המצוות הללו.

יתכן בהחלט שאין זו הפעם הראשונה שמשה מוסר מצוות אלו לבני ישראל, והוא מסר אותן כבר ברדתו מהר סיני:

15. שמות ל"ד; כט-לב

(כט) וַיְהִי בְרִדְתָּ מֹשֶׁה מֵהָרְ סִינַי וַשְּׁנֵי לַחַת הָעֵדֻת בְּיַד מֹשֶׁה בְּרִדְתּוֹ מִן הָהָר וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּרִדְתּוֹ אֹתוֹ: (ל) וַיֵּרָא אֶהָרֶן וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו וַיִּירָאוּ מִגִּשְׁתֵּי אֱלֹהֵי: (לא) וַיִּקְרָא אֲלֵהֶם מֹשֶׁה וַיֵּשְׁבוּ אֵלָיו אֶהָרֶן

נוסף על כך מוזכרות בספר דברים גם מצוות חדשות, שלא נזכרו כלל בחומשים הקודמים.

ולכן חוזרת השאלה שהצגנו בפתיחת הסעיף מהו, אם כן, ספר דברים, ומדוע כינוהו חז"ל "משנה תורה"?

ספר דברים - אוסף נאומים

מאפיין נוסף ויחודי של ספר דברים הוא שבניגוד לארבעת החומשים שקדמו לו, הכתובים בגוף שלישי, ספר דברים כתוב כמעט כולו בגוף ראשון.

הסיבה לכך היא פשוטה: ספר דברים מהווה בעיקרו אוסף נאומים שנאמרו על ידי משה לפני פטירתו.

על מנת להבין את ספר דברים עלינו להגדיר את תוכנו ואת מטרתו של כל נאום.

ראשית עלינו לזהות את הנאומים השונים (כלומר: היכן מתחיל והיכן מסתיים כל נאום).

כדי לעשות זאת עלינו לעבור על הספר ולשים לב למעברים מגוף ראשון לגוף שלישי [שימו לב לפסוקים: א'; א-ז; ד'; מ; ה'; ב, כ"ו; טז - כ"ז; ב, כ"ח; סט - כ"ט; ב, ל'; יט - ל"ב; א].

הבה נבחן, למשל, את פסוקי הפתיחה של ספר דברים:

8. דברים א'; א-ו

"אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל... ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חמש באחד לחמש... הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר"

הפסוק הבא כבר כתוב בגוף ראשון (דברים א' ו):

"ה' א-להינו דבר אלינו בחרב לאמר..."

הפרקים הבאים (עד ד'; מ) הם המשך נאום הפתיחה של משה.

באופן דומה, הפסוק הראשון בפרק ה' פותח את נאומו המרכזי של משה, שנמשך עד פרק כ"ו!

גם כאן הפסוק הפותח הוא בגוף שלישי והנאום עצמו כתוב בגוף ראשון.

המעבר בין הגופים נמצא כבר במשפט הפתיחה:

9. דברים ה'; א'

"ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אלהים: שמע ישראל את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם היום"

הטבלה הבאה מסכמת את חלוקת ספר דברים לארבעת נאומיו העיקריים:

10. חלקת ספר דברים לנאומי משה

נאום א	פרקים א'-ד'	נאום פתיחה
נאום ב	פרקים ה'-כ"ו	נאום עיקרי
נאום ג	פרקים כ"ז-כ"ח	תוכחה וברית
נאום ד	פרקים כ"ט-ל'	תשובה

הנאום העיקרי

כמו שמראה הטבלה, נאום ב הוא הנאום הארוך ביותר - ולפיכך העיקרי בספר. לכן אם ברצוננו לעמוד על אופיו ועל תוכנו של ספר דברים עלינו להבין תחילה את הנאום הזה.

למעשה כבר בפרק ה', הפרק הפותח של הנאום, מבאר משה עצמו את מטרת הנאום:

11. דברים ה'; א'

המבנה של הנאום הוא:

- **פתיחה (ה'; א - ו'; ג)** - סיפור מעמד הר סיני ונתינת המצוות, בתוספת הסבר מדוע שמעו בני ישראל את המצוות ממשה, ולא ישירות מה'.
- **חטיבת "המצווה" (פרקים ו'-י"א)** - ציוויים העוסקים באהבת ה' ואיסור עבודה זרה, כלומר: גישה נכונה כלפי ה' ומחויבות לקיום המצוות.
- **חטיבת "החוקים והמשפטים" (פרקים י"ב-כ"ו)** - מגוון רחב של מצוות הנוגעות לחיי היום-יום בארץ ישראל.

על אף שפרשת כי-תצא מהווה חלק אינטגרלי של חטיבת החוקים והמשפטים, המצוות המופיעות בה שונות מהמצוות שבפרשיות ראה ושופטים.

למעשה בחינה קצרה של קובץ זה מגלה שהוא מתחלק לשלושה חלקים מובהקים, לפי הפרשיות:

א. פרשת ראה - מצוות ואיסורים הקשורים בעיקר בפולחן ובקדושת ישראל, ובמרכזם הרעיון של "המקום אשר יבחר ה'".

ב. פרשת שופטים - הלכות ציבור ומדינה, כינון מוסדות לאומיים שונים ובמינוי מנהיגים - מלך, שופטים, נביא וכו'.

ג. פרשת כי-תצא - מצוות היחיד במסגרת הבית, המשפחה והחברה.

כלומר בפרשת כי-תצא המוקד איננו במצוות הלאומיות אלא במצוות הנוגעות לפרט. המצוות אמנם מקיפות קשת רחבה של תחומים, אך המשותף לכולן הוא שהן נוגעות לפרט.

ניתן להציע הסבר הגיוני לסדר הפרשיות: כיוון שתכליתן של המצוות בנאום המרכזי היא עיצובו של עם ישראל כ"עם קדוש" בארץ (ראה ו'; א, כ"ו; טז-יט), מובן שיש לפתוח במצוות הנוגעות לכינון המוסדות הלאומיים.

עיצוב מסגרת נאותה ברמה הלאומית יעודד ויתמוך בקיום המצוות שבין אדם לחברו ברמת הפרט; שכן ללא ישות פוליטית מאורגנת וללא מערכת של בתי משפט, קשה מאוד לכוון חברה שאפיונה הוא "צדק ומשפט".

מכנה משותף נוסף למצוות רבות בפרשתנו והוא שהן מצוות שבין אדם לחברו ולמשפחתו, כמו שאומר רש"ר:

19. רש"ר הירש "פרשת שופטים באה להסדיר ענינים שונים של הכלל שקביעת חוקיהם היתה דרושה עתה עם ההתישבות המדינית בארץ. פרשת כי תצא מביאה עוד מספר קבוצות של מצוות הבאות להסדיר את היחסים הפרטיים של חיי המשפחה והמשא ומתן, שכן עם ביטול הריכוזיות ועם ההתאזרחות הטבעית בארץ היה מקום לחשוש לפריצת גדר החוק, ולפיכך הכתוב מבליט כאן ביחוד אותן ההלכות הבאות לעורר את רוח שמירת החוק, את רוח המשפט, החסד והקידוש המוסרי. מכאן ואילך כל יחיד יעמוד ברשות עצמו ולפיכך יש צורך להחדיר את הרוח הזאת בכל מעשה אשר יעשה.

וְכָל הַנְּשָׂאִים בְּעֵדָה וַיִּדְבֶּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם: (לב) וְאַחֲרֵי כֵן נִגְשׂוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְצַוֶּם אֶת כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֹתוֹ בְּהַר סִינַי:

אמנם אין פירוט של המצוות הללו בספר שמות, אך הסיבה לכך מובנת:

מצוות אלו מהוות חטיבה עצמאית שתכליתה "לעשות בארץ" (ה'; כח, ו'; א), ובתור שכאלו אין הן רלוונטיות לדור המדבר. תחת זאת הן נכתבות בספר דברים, בהימסרן לדור שעתיד לקיימן כשייכנס לארץ.

הבנה זאת תואמת את פירושו של אבן-עזרא לפסוקים הראשונים של ספר דברים:

16. **אבן עזרא על דברים א'; א-ב**
 "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל... במדבר בערבה... אחד עשר יום מחרב דרך הר שעיר עד קדש ברנע" ומפרש אבן-עזרא:

"והישר בעיני שפירוש אלה הדברים שהם דברי המצות הכתובים בפרשת ראה אנכי, ושופטים וכי תצא, והיה כי תבוא כבר אמר אותם כאשר היו במדבר..."

כלומר "הדברים" - המצוות שבפרשיות ראה, שופטים וכו', כבר לימד משה לבני ישראל במדבר.

"אחד עשר יום מחרב" - זהו המסע לקדש ברנע, שאמור היה להיות סמוך לכניסה לארץ (בשנה השנייה).

במהלכו לימד משה לבני ישראל את המצוות.

אלא שאז חטאו המרגלים, ולכן עכשיו - "ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש" (א'; ג) - מלמד משה את המצוות הללו שוב, בפעם האחרונה.

לאור מה שהסברנו עד עתה עולה שספר דברים בפי חז"ל "משנה תורה" מלשון שינון.

כלומר ספר דברים הוא רשימת מצוות שיש לחזור ולשנן תמיד.

זהו למעשה הציווי הראשון בנאום המצוות:

17. **דברים ו'; ו-ח**
 "והיו הדברים האלה... על לבבך, ושננתם לבניך ודברתם בס בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך..."

ובכל פעם שאנו קוראים קריאת שמע, אנו מקיימים את המצווה הזו.

הוכחה נוספת לפירוש זה מצויה במקום היחיד שבו מופיע הביטוי "משנה תורה" בספר - בפרשת המלך:

18. **דברים י"ז; יח-יט**

"והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר... והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה' א-להיו..."

וגם בו הביטוי "משנה תורה" קשור לשינון ובחזרה תמידית על המצוות.

נאום המצוות - התקדמות על פי סדר הגיוני

כמו שאמרנו הנאום המרכזי של משה - "נאום המצוות" - נמשך מפרשת ה' עד פרק כ"ו. ופרשת כי-תצא ממוקמת לקראת סופו של הנאום המתחיל כבר בפרשת ואתחנן.

באופן דומה מתחלק הנאום המרכזי של ספר דברים לשתי חטיבות:

1. חטיבת המצווה, העוסקת באמונה בה' [מקבילה לשני הדיברות הראשונים];
2. חטיבת החוקים והמשפטים - המצוות המעשיות [מקבילה לשמונה הדיברות הנותרים].

אם ניקח את ההקבלה הזאת צעד אחד קדימה, נוכל להציע שהסדר של שמונה הדיברות האחרונים מהווה את המסגרת שעל פיה מסודרות המצוות המעשיות בנאום;

כל קבוצת מצוות, על פי סדר, מהווה בעצם הרחבה של עיקרון המאפיין את אחד הדיברות [במילים אחרות, ניתן לראות את עשרת הדיברות כ"אבות" ואת המצוות שבנאום המרכזי כ"תולדות" שלהן].

סידור זה של המצוות הוא מתבקש, כיוון שהמצוות הללו הן בעצם היישום המעשי של העקרונות שהותוו בעשרת הדיברות.

הטבלה שלהלן מדגימה בקצרה את הניתוח דלעיל:

20. הקבלת "נאום המצוות" לעשרת הדיברות

הפרקים	דיבר	נושא בנאום המרכזי
ו'-י"א	[חטיבת המצווה]	
	א	אהבת ה', אמונה
	ב	איסור עבודה זרה [מקביל לשני הדיברות הראשונים]
	[חטיבת החוקים והמשפטים]	
י"ב-י"ד	ג	ייחוד מקום לשם ה' ('המקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם') [מקביל ל"לא תשא את שם ה' א-להיך לשוא"]
ט"ו-ט"ז	ד	מחזור השמיטה בן שבע השנים, חגים [מקביל לשבת]
י"ז-י"ח	ה	המנהיגות הלאומית (שופטים, נביא, מלך וכו') [מקביל לכיבוד הורים]
י"ט-כ"א	ו	חוקי מלחמה, רצח, עונש מוות [מקביל ל"לא תרצח"]
כ"ב-כ"ה	ז-י	מצוות שבין אדם לחברו [מקביל לדיברות האחרונים]

פרשה זו דנה ביחוד בחיי המשפחה, ביחסים בין המינים, בחיי נישואין, ביחס שבין הורים לבנים ובין בנים להורים, שכן זה היה צפוי שקרבת העמים השכנים תשפיע לרעה דוקא על חיי המשפחה. וצאיך חיי המשפחה – וביחוד הצד האזרחי שבהם – יזכו להגשמה מלאה רק עתה, שהרי קיום המשפחה יצא מעתה מידי ההנהגה האלוקית הישירה ותעבור לידי אבי המשפחה המפרנס את אשתו וילדיה

אולם גם אם הסברנו את המבנה הכללי של הנאום, עדיין עומדת בעינה שאלת הסדר הפנימי של המצוות בפרשת כ"ה.

תצא. כדי להסביר את אופן סידור המצוות בפרשתנו נלך בעקבות הרב דוד צבי הופמן, שהראה כיצד מסודרות המצוות בנאום המרכזי של ספר דברים על סדר עשרת הדיברות.

ההקבלה לעשרת הדיברות

כדי לזהות את ההקבלה ולהבין אותה כראוי עלינו להבדיל תחילה בין שני הדיברות הראשונים לשמונה הנותרים.

כזכור, שני הדיברות הראשונים עוסקים בעצם האמונה בה' ובאיסור לעבוד אלוהים אחרים, כלומר, בעצם כינון מערכת היחסים שלנו עם ה'.

שמונה הדיברות הנותרים הם רשימה של ציוויים ספציפיים, המהווים את היישום המעשי להכרה העקרונית המבוטאת בדיברות הראשונים.

הערה: ההקבלה לעשרת הדיברות מסרטטת מבנה כללי בלבד, ובהחלט ייתכנו חריגות בפרשיות מסוימות, שאין בהן כדי לפגוע בטענה לגבי המבנה הכללי. ונסה בסעיפים הבאים להסביר באופן מפורט יותר את הטבלה לעיל.

חטיבת המצווה ושני הדיברות הראשונים

כפי שראינו בעבר, חטיבת המצווה מכילה בעיקר מצוות הנוגעות לאהבת ה' ולאיסורי עבודה זרה. מצוות אלו מהוות בעצם את ההנחיות המעשיות לקיום שני הדיברות הראשונים במציאות של כיבוש הארץ וההתיישבות בה.

לדוגמה: כדי שהי' ימשיך להשיג על בני ישראל ויסייע להם בכיבוש הארץ, צריכים בני ישראל לבטוח בו: (ציווי המקביל ל"אנכי ה'")

21. דברים פרק ז'

יז כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם. יח לא תירא מהם זכר תזכר את אשר-עשה הנה אלהיך לפרעה ולכל-מצרים. יט המסת הגדלת אשר-ראו עיניך והארות והמפתים והיזקה והזרע הנטויה אשר הוצאת הנה אלהיך כן-יעשה הנה אלהיך לכל-העמים אשר-אתה ירא מפניהם. כ וגם את-הצרעה ישלח הנה אלהיך גם עד-אבד הנשאים והנסתרים מפניך.

וכן להישמר מהשפעות שליליות של עמי הארץ ומביטחון עצמי מופרז - ציווי המקביל ל"לא יהיה לך":

22. דברים פרק ו'

למעשה, גם בדיני עבד עברי המופיעים לאחר מצות השמיטה קיים העקרון של שש שנות עבודה שבסיומם יוצא העבד לחופשי (מעין שבת):

יב כִּי-יִמְכַר לְךָ אֶחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וְעָבַדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבִשְׁנָה הַשְּׁבִיעִת תְּשַׁלְּחֵנוּ חָפְזִי מֵעִמְךָ...

■ התולדה השנייה של מצוות השבת המופיעה בפרקים אלו היא מצוות שלוש רגלים.

המכנה המשותף הבולט ביותר בינם ובין השבת הוא איסור עשיית מלאכה, אך עיון נוסף מגלה כי גם כאן מהווה המספר שבע מכנה משותף, למשל: בפסח ובסוכות חוגגים שבעה ימים, ובין פסח לשבועות יש לספור שבעה שבועות.

ח שֵׁשֶׁת יָמִים תַּאֲכַל מִצֹּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצַרְתָּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה.

ט שְׁבַע שָׁבָעַת תִּסְפֹּר-לְךָ מִהַחֵל חֲרַמְשׁ בַּקָּמָה תַּחֵל לִסְפֹּר שְׁבַע שָׁבָעַת. וְעִשִּׂיתָ חַג שְׁבָעוֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ מִסֵּת נְדָבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן כַּאֲשֶׁר יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ.

יג חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ שְׁבַעַת יָמִים בְּאֶסְפָּן מִגִּרְנֵךָ וּמִיִּקְבֶּךָ. ... **טו** שְׁבַעַת יָמִים תַּחֵּג לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר יְהוָה כִּי יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל תְּבוּאָתְךָ וּבְכָל מַעֲשֵׂה יְדֶיךָ וְהִיִּיתָ אֵךְ שְׂמֵחַ.

כיבוד הורים [ט"ז; יח - י"ח; כב]

עקרון כיבוד ההורים ניתן להרחבה גם לרמה הלאומית, בדרישה לקבלת סמכותה של ההנהגה.

לכן ניתן לראות במצוות העוסקות במוסדות ההנהגה הלאומית - מלך, שופט, נביא, כוהן ולוי - תולדות של מצוות כיבוד הורים.

פרקים אלו כוללים גם ציוויים הנוגעים להנהגה שאינה ראויה, כגון: מסיתים לעבודה זרה, נביאי שקר ואנשים הממרים את פי השופטים.

"לא תרצח" [י"ט-כ"א]

התולדות של "לא תרצח" ניתנות לזיהוי בקלות.

בעצם, כמעט כל המצוות בפרקים הללו קשורות לדיבר זה: "ערי מקלט":

25. דברים י"ט – ערי מקלט

י וְלֹא יִשְׁפֹּךְ דָּם נָקִי בְּקִרְבְּ אֶרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה וְהָיָה עֲלֶיךָ דָּמִים. {פ} **יא** וְכִי-יְהִי אִישׁ שָׂנֵא לְהַעֲהוֹ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכָּהוּ נַפְשׁוֹ וְנָס אֶל-אַחַת הָעָרִים הָאֵלֶּה. **יב** וְשָׁלְחוּ זֶקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם נָמֵת. **יג** לֹא-תַחֲוֶס עֵינֶיךָ עָלָיו וּבְעָרְתָּ דָם-הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל וְטוֹב לְךָ.

דיני מלחמה:

26. דברים כ' – דיני מלחמה

י כִּי-תִקְרַב אֶל-עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקִרְאתָ אֲלֶיהָ לְשָׁלוֹם. **יא** וְהָיָה אִם-שָׁלוֹם תַּעֲנֶנּוּ וּפְתַחְתָּ לָךְ וְהָיָה כָּל-הָעָם הַנִּמְצָא-בָּהּ יִהְיוּ לְךָ לְמַסַּ וְעָבָדוּךָ. **יב** וְאִם-לֹא תִשְׁלַח עִמָּךְ וְעִשְׂתָּה עִמָּךְ מִלְחָמָה וְצָרְתָּ עָלֶיהָ. **יג** וְנָתְנָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיַדְךָ וְהִכִּיתָ אֶת-כָּל-זְכוֹרָה לְפִי-חֶרֶב. **יד** רַק הַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַבְּהֵמָה וְכָל אֲשֶׁר יְהִי בְּעִיר כָּל-שְׁלָלָה תִּבְזוּ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת-שְׁלָל אִיְבֶיךָ אֲשֶׁר

יב הַשָּׂמֶר לְךָ פֶּן-תִּשְׁכַּח אֶת-יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאָךְ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם מִבֵּית עַבְדִּים. **יג** אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׂמוֹ תִשָּׁבַע. **יד** לֹא תִלְכוּן אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֶיכֶם. **טו** כִּי אֵל קָנָא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ פֶּן-יִחַר אַף-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּךָ וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה.

חטיבת החוקים והמשפטים

באופן דומה, המצוות בחטיבת החוקים והמשפטים של הנאום הן הנחיות מעשיות ליישום שאר הדיברות במציאות של כינון אומה בארץ המובטחת - כל קבוצת מצוות והדיבר המקביל לה, כפי שנראה להלן בפירוט.

"לא תשא" [י"ב-י"ד]

קל לראות מעיון בפרשת ראה, שהנושא העיקרי בפרקים אלו הוא "המקום אשר יבחר ה' א-להיך לשכן שמו שם".

כדי לגדל את שמו של ה' מצווים בני ישראל לבנות את בית המקדש, לבקר בו בתדירות (לצורך קיום מצוות שונות) ולהתאסף בו בחגים.

מצוות אלו מקבילות לדיבר השלישי - "לא תשא". כשם שאסור לחלל את השם - בהזכרתו שלא לצורך, בזלזול בו וכד' - כך יש חובה לקרוא בשם באופן הראוי (על מנת לגדלו).

המכשיר העיקרי שהתורה מיעדת לתכלית זו הוא בית המקדש - "המקום אשר יבחר ה' א-להיך לשכן שמו שם":

23. מל"א ח'; טו-כא, מא-מג

לח כָּל-תְּפִלָּה כָּל-תְּחִנָּה אֲשֶׁר תִּהְיֶה לְכָל-הָאָדָם לְכָל עֵמֶךָ יִשְׁרָאֵל אֲשֶׁר יִדְעוּן אִישׁ נִגַע לָבָו וּפְרַשׁ כְּפָיו אֶל-הַבַּיִת הַזֶּה.

לט וְאַתָּה תִשְׁמַע הַשְּׁמַיִם מִכּוֹן שְׁבַתְךָ וְסִלַּחְתָּ וְעִשִּׂיתָ וְנָתַתָּ לְאִישׁ כָּל-דְּרָכָיו אֲשֶׁר תִּדְעֵ אֶת-לָבָו כִּי-אַתָּה יִדְעֵתָ לְבַדְךָ אֶת-לִבְבִי כָּל-בְּנֵי הָאָדָם. **מ** לְמַעַן יִרְאוּךָ כָּל-הַיָּמִים אֲשֶׁר-הֵם חַיִּים עַל-פְּנֵי הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָאֲבֹתֵינוּ.

מא וְגַם אֶל-הַנְּכָרִי אֲשֶׁר לֹא-מֵעִמְךָ יִשְׁרָאֵל הוּא וְכָא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה לְמַעַן שָׁמֶךָ. **מב** כִּי יִשְׁמְעוּן אֶת-שְׁמֶךָ הַגָּדוֹל וְאַתָּה יִדְעֵתָ הַחֲזָקָה וְיִזְרְעֵן הַנְּטוּיָה וְכָא וְהִתְפַּלֵּל אֶל-הַבַּיִת הַזֶּה. **מג** אַתָּה תִשְׁמַע הַשְּׁמַיִם מִכּוֹן שְׁבַתְךָ וְעִשִּׂיתָ כָּל אֲשֶׁר-יִקְרָא אֲלֶיךָ הַנְּכָרִי לְמַעַן יִדְעוּן כָּל-עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת-שְׁמֶךָ לִירְאָה אֶתְךָ כַּעֲמֵךְ יִשְׂרָאֵל וְלִדְעֵתָ כִּי-שְׁמֶךָ נִקְרָא עַל-הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתָ.

בבית המקדש הלוויים שרים ומהללים את ה' ומקדשים את שמו. הייעוד האידאלי של בית המקדש הוא להביא את המין האנושי כולו לאמונה בה'.

כמו כן בפרשת ראה מדגישה התורה את החיוב מצד אחד להשמיד את העבודה הזרה כלומר את מקומות הפולחן של האלילים.

שבת [ט"ו-ט"ז]

בחלקה השני של פרשת ראה אנו מוצאים שני סוגי תולדות של מצוות שבת.

■ ראשית, מצוות השמיטה, שמחזור שבע השנים שלה מקביל למחזור שבעת ימי השבוע של מצוות השבת-"שבת הארץ". דיני השמיטה קובעים שיש לנוח מעבודת הקרקע בשנה השביעית - בדיוק כשם שיש לשבות ממלאכה ביום השביעי.

24. דברים ט"ו – ט"ז

א מִקֶּץ שְׁבַע-שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׂמִטָּה...

כח כי-ימצא איש נער בתולה אשר לא-ארשה ותפשה ושכב עמה ונמצאו. **כט** ונתן האיש השכב עמה לאבי הנער חמשים כסף ולו-תהיה לאשה תחת אשר ענה לא-יוכל שלחה כל-מיו.

דיני נערה מאורסה כוללים גם מקרה המשלב בין לא תנאף ללא תרצח כמו שאומר הכתוב:

כה ואם-בשדה ימצא האיש את-הנער המארשה והחזיק-בה האיש ושכב עמה ומת האיש אשר-שכב עמה לבדו. **כו** ולנער לא-תעשה דבר אין לנער חטא מות כי פאשר יקום איש על-רעהו ורצחו נפש בן הדבר הזה. **כז** כי בשדה מצאה צעקה הנער המארשה ואין מושיע לה.

פסולי חיתון:

34. דברים כ"ג – פסולי חיתון

א לא-יקח איש את-אשת אביו ולא יגלה כנף אביו. {ס} **ב** לא-יבא פצוע-דבא וכרות שפכה בקהל יהנה. {ס} **ג** לא-יבא ממזר בקהל יהנה גם דור עשירי לא-יבא לו בקהל יהנה. {ס} **ד** לא-יבא עמוני ומואבי בקהל יהנה גם דור עשירי לא-יבא להם בקהל יהנה עד-עולם.

ואיסור זנות:

35. דברים כ"ג – איסור זנות

יח לא-תהיה קדשה מבנות ישראל ולא-יהיה קדש מבני ישראל.

הערה: דינים נוספים המופיעים בפרקים אלו יכולים להתפרש כווריאציות של "**לא תנאף**" בהיותם איסורים על תערובות שונות, כגון כלאי בהמה וכלאי בגדים;

מצוות ציצית, שאף היא מופיעה כאן, קשורה ל"לא תנאף" בכך שתכליתה (על פי ספר במדבר) היא "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם".

"לא תגנוב" [כ"ג; כ-כו]

איסור ריבית:

36. דברים כ"ג – איסור ריבית

כ לא-תשיך לאחיד נשך כסף נשך אכל נשך כל-דבר אשר ישך. **כא** לנכרי תשיך ולאחיד לא תשיך למען יברכך יהנה אלהיך בכל משלחך ודך על-הארץ אשר-אתה בא-שמה לרשתה.

איסור 'גנבה' מההקדש על ידי איחור בתשלום נדרים:

37. דברים כ"ג – איסור "גנבה" מהקדש

כב כי-תדור נדר ליהנה אלהיך לא תאחר לשלמו כי-דרש דרשנו יהנה אלהיך מעמך והיה בך חטא.

איסור גנבת תבואה משדות אחרים:

38. דברים כ"ג – איסור גנבת תבואה משדות אחרים

כה כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל-פליך לא תתן. {ס} **כו** כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילת בידך וחרמש לא תניף על קמת רעך.

איסור לחבול כלי מלאכתו של אדם ודינים נוספים הקשורים למשכון:

נתן יהנה אלהיך לך. **טו** בן תעשה לכל-הערים הרחוקות ממך מאד אשר לא-מערי הגוים-האלה הנה.

"עגלה ערופה":

27. דברים כ"א – עגלה ערופה

ז וענו ואמרו ידינו לא שפכה (שפכו) את-הדם הזה ועינינו לא ראו. **ח** פפר לעמך ישראל אשר-פדית יהנה ואל-תתן דם יקי בקרב עמך ישראל ונכפר להם הדם. **ט** ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי-תעשה הישר בעיני יהנה.

המתת "בן סורר ומורה":

28. דברים כ"א – בן סורר ומורה

כא ורנמהו כל-אנשי עירו באבנים ומת ובערת הרע מקרבך וכל-ישראל ישמעו ויראו.

מצוות תליית המומתים במיתות בית דין:

29. דברים כ"א – תליית המומתים במיתות בית דין

כב וכי-יהיה באיש חטא משפט-מנות והומת ותלית אותו על-עץ. **כג** לא-תלין נבלתו על-העץ כי-קבור תקברנו ביום ההוא כי-קללת אלהים תלוי ולא תטמא את-אדמתך אשר יהנה אלהיך נתן לך נחלה.

ומצוות עשיית מעקה, שתכליתה היא "ולא תשים דמים בביתך":

30. דברים כ"ב – עשיית מעקה

ח כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא-תשים דמים בביתך כי-פול הנפל ממנו.

"לא תנאף" [כ"ב; י - כ"ג; יט]

בפרקים אלו כלולות כמה מצוות הנוגעות ליחסים מיניים אסורים, כגון:

מוציא שם רע:

31. דברים כ"ב – מוציא שם רע

יג כי-יקח איש אשה ובא אליה ושנאה. **יד** ושם לה עלילת דברים והוצא עליה שם רע ואמר את-האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא-מצאתי לה בתולים. **טו** ולקח אבי הנער ואמה והוציאו את-בתולי הנער אל-זקני העיר השערה.

כ ואם-אמת היה הדבר הזה לא-נמצאו בתולים לנער. **כא** והוציאו את-הנער אל-פתח בית-אביה וסקלוה אנשי עירה באבנים ומתה כי-עשתה נבלה בישראל לזנות בית אביה ובערת הרע מקרבך.

ניאוף עם אשת איש:

32. דברים כ"ב – ניאוף עם אשת איש

כב כי-ימצא איש שכב עם-אשה בעלת-בעל ומתו גם-שניהם האיש השכב עם-האשה והאשה ובערת הרע מישראל

תקריות שונות הנוגעות לנערה מאורסה:

33. דברים כ"ב – נערה מאורסה

כג כי יהיה נער בתולה מארשה לאיש ומצאה איש בעיר ושכב עמה. **כד** והוצאתם את-שניהם אל-שער העיר ההוא וסקלתם אתם באבנים ומתו את-הנער על-דבר אשר לא-צעקה בעיר ואת-האיש על-דבר אשר-ענה את-אשת רעהו ובערת הרע מקרבך.

39. דברים כ"ד - איסור לחבול כלי מלאכתו של אדם
 ו לא-חבל רחמים ורכב כפי נפש הוא חבל. {ס}

איסור גנבת אדם:

40. דברים כ"ד - איסור גנבת אדם

ז כפי-מצא איש גנב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר-בו וימכרו ומת הגנב ההוא ובערתי הרע מקרבך.

איסור לעשוק שכר שכיר והחובה לשלם את שכרו בזמנו:

41. דברים כ"ד - איסור לעשוק שכר שכיר

יד לא-תעשק שכיר עני ואביון מאחיו או מגרך אשר בארץ בשעריך. **טו** ביומו תתן שכרו ולא-תבוא עליו השמש כפי עני הוא ואילו הוא נשא את-נפשו ולא-יקרא עליך אל-יהוה והיה בך חטא.

איסור לרמות במידות ומשקולות:

42. דברים כ"ה - איסור לרמות במידות ומשקולות

יג לא-יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה. **יד** לא-יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה. **טו** אבן שלמה וצדק יהיה-לך איפה שלמה וצדק יהיה-לך למען ואריכו ימין על האדמה אשר-יהוה אלהיך נתן לך. **טז** כפי תועבת יהוה אלהיך כל-עשה אלה כל עשה עול.

"לא תענה ברעך עד שקר" [י"ט ; טו-כא]

אפשר לאמר שתולדות רבות של האיסור להעיד עדות שקר מופיעים בפרשת משפטים כחלק מהמצוות הקשורות למערכת המשפט, לדוגמא:

עדים זוממים הוא כמובן תולדה של "לא תענה ברעך עד שקר":

43. דברים י"ט - עדים זוממים

טו לא-יקום עד אחד באיש לכל-עון ולכל-חטאת בכל-חטא אשר יחטא על-פי שני עדים או על-פי שלשה-עדים יקום דבר. **טז** כפי-יקום עד-חמס באיש לענות בו סרה. **יז** ועמדו שני-האנשים אשר-להם הריב לפני יהוה לפני הכהנים והשפטים אשר יהיו בימים ההם. **יח** ודרשו השפטים היטב והנה עד-שקר העד שקר ענה באחיו. **יט** ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ובערתי הרע מקרבך. **כ** והנשואים ישמעו ויכראו ולא-יספו לעשות עוד כדבר הרע הזה בקרבך. **כא** ולא תחוס עיניך נפש בנפש עין בעין שון בשון יד ביד רגל ברגל.

החיוב לחקור את העדים היטב:

44. דברים י"ז - החיוב לחקור את העדים היטב

ד והגד-לך ושמעת ודרשת היטב והנה אמת נכון הדבר ועשתה התועבה הזאת בישראל. ה והוצאת את-האיש ההוא או את-האשה ההוא אשר עשו את-הדבר הרע הזה אל-שעריך את-האיש או את-האשה וסקלתם באבנים נמתו. ו על-פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת לא יומת על-פי עד אחד. ז יד העדים תהיה-בו בראשנה להמיתו ויד כל-העם באחרנה ובערתי הרע מקרבך.

45. דברים כ"ד - תולדה של עדות השקר

טז לא-יומתו אבות על-בנים ובנים לא-יומתו על-אבות איש בחטאו יומתו. {ס} יז לא תטה משפט גר יתום ולא תחבל בגד אלמנה. יח וזכרת כפי עבד היית במצרים ויפדך יהוה אלהיך משם על-כן אנכי מצויד לעשות את-הדבר הזה.

א כפי-יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל-המשפט ושפטום והצדיקו את-הצדיק והרשיעו את-הרשע. ב והיה אם-בן הכות הרשע והפילו השפט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר.

"לא תחמוד" [פרק כ"ד]

ציווי זה הוא כללי מאוד, ולכן מצוות רבות יכולות להיחשב לתולדותיו.

הערה:

עיון בפרשת כי-תצא מראה שהקבלת המצוות לחמשת הדיברות האחרונים אינה שומרת על מבנה מדויק - בכל חטיבת מצוות ניתן למצוא מצוות השייכות לדיבר אחר.

כל אחת מהמצוות בפרשה היא למעשה תולדה של אחד או יותר מחמשת הדיברות האחרונים.

ויתכן שיש להתייחס לכל חמשת הדיברות האחרונים כאל חטיבה אחת שעניינה מצוות שבין אדם לחברו (כמו שאכן אנו רואים מעשרת הדברות בפרשת ואתחנן בה מחוברים כל הלאווים של חמשת הדברות האחרונות ע"י **ו החיבור**), ולראות את פרשת כי-תצא כולה כמקבילה לחטיבת דיברות זו בכללותה.

סיכום

ההקבלה שמצאנו בין עשרת הדיברות ובין כלל המצוות שבספר דברים מדגישה את העובדה שכל התורה כולה - מקורה בהר סיני.

הדיברות משמשים כאבות, כעקרונות היסודיים של הברית בין ה' ובין בני ישראל בהר סיני.

היישומים המעשיים של עקרונות אלו, כפי שהם באים לידי ביטוי במצוות המעשיות שבנאום המרכזי של ספר דברים, משמשים כתולדות, המעצבות הן את דרכו של היחיד והן את דרכה של האומה כולה.

מודל זה של אבות ותולדות מלמד שעלינו לשאוף להגשים את העקרונות של עשרת הדיברות בכל תחומי החיים.

יתרה מזאת, מודל זה עוזר לנו להבין שהמצוות המעשיות שבספר דברים נועדו להגשים את העקרונות של עשרת הדיברות ברמה גבוהה יותר.

לדוגמה, לא רק שאנו מצוים שלא לגנוב, אנו אף מחויבים בהשבת האבדה.

הרחבה זו של הדיבר "לא תגנוב" יוצרת רמה גבוהה של רגישות לרכוש הזולת, מעבר לזו המתבטאת בעצם האיסור לגנוב.

יישום העקרונות של מעמד הר סיני בכל תחומי חיינו היומיומיים, כפי שמודגם בספר דברים, מהווה את התשתית להתפתחותנו הלאומית כ"עם קדוש".

אבל גם בפרשתנו מופיע תולדה של עדות השקר והחיוב לעשות משפט צדק שנאמר: